

วรรณกรรม

สัปดน

ของภาคใต้

ดิเรก พรตตะเสน

กวีเมืองใต้รู้จักสรรหาและสรรคักคำร้อยกรองบอกความหมายและแสดงอารมณ์ทุกอารมณ์ รวมทั้งอารมณ์ที่ละเอียดสัปดนได้ถึงขีดสุดและชัดเจนสละสลวยอย่างยิ่ง

จากการขอหาเรื่องทะเลาะสัปดนทำให้ผู้เขียนพบวรรณกรรมประโลมโลกกลอนหกและกลอนแปด เมืองคอนเรียกกลอนหนึ่งตะลุง เรื่อง "สรรพลีหวน" มาเรื่องหนึ่ง จากบ้านเขาน้อย ตำบลถลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช นายหนึ่งตะลุงชื่อ ศรี-

พรหม เป็นผู้แต่ง ประมาณในรัชสมัยที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ ได้ตีพิมพ์แจกจ่ายแพร่หลายไปแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ ทำให้มีเสียงเล่าขานเป็นที่ฮือฮาว่า กวีเมืองคอน มีอารมณ์ขันชนิดทะเลาะสัปดนไม่มีใครสู้ ได้ร้อยกรองวรรณกรรม "สรรพลีหวน" เป็นที่เกรียวกราว ผู้เขียนยังได้พบวรรณกรรมประโลมโลกกลอนสวดหรือกาพย์เรื่อง "ไอ้ลูกหนี" จากอำเภอรัตนบุรี นครศรีธรรมราชเป็นวรรณกรรมสัปดนเช่นเดียวกัน

ต่อไป จะได้บอกกล่าวถึงตำราสมุนไพโรบายที่เป็นวรรณกรรมสัปदनแม้จะทะเลาะสัปदनถึงพริกถึงขิงขนาดไหน สมุนไพโรบายตามตำราโบราณเหล่านี้ก็มีผู้เชื่อถือนำไปต้มดื่ม ทำผงกินได้ผลชะงัดประจักษ์สรรพคุณมาแล้วขอเริ่มต้นตำรับจากพื้ทุ้งดังนี้

"ยาตาหมื่นศรี เต่าเจ้าตำรับ
วิเศษสรรพแก้หนักนกดะงัก
แต่ผู้หนุ่มจนผู้เฒ่าเสพสาวนิก
พอแก้อัก นกกอเหมือนหน่อเรียน
ถึงฝับผลก็ไม้มกยอมถกคอก
ตัวหง้อหง้อแต่ใจพรัยยังพาเพียร
นอน เกยสาวก็ไม่สมอารมณ์เพียร
จิตยิ่งเวียนสงสารสังขารตัว
คิดคิดเห็นว่าเพื่อนเหมือนงูไข้
แอบซ่อนไม้ไม้ย้ายยกยอมถกตัว
ถึง เห็นกบวิ่งมาข้างข้างตัว
ถาก เบ็ดตัวกับหญ่ายันไม้ฟันแล
วันหนึ่ง เทวดาในป่าดึก
ไ้ตริตริก เห็นดูตาที่พาแห
จึง เข้าฝับบอกด้วยารักษาแก
กินแล้วแก้ตัวนท้อย่อย่าน้อยใจ

สมุนป้า เหล่านี้คือจริงแท้
 -ลองกินแลแต่ศรีเทอส์กโถใหญ่
 เพียงเจ็ดวันแลศรีเต๋ออย่าฉาวใคร
 ทำเสกไปให้งามตามวิธี
 "ศรีสิงห์เสกพิศุท" เขาไปมา
 ก่อนเสกว่านโมสามกราบสามที่
 ทิมให้ผงละลายน้ำผึ้งถึงจะดี
 กินแล้วขี้ฉี่จะไม่ใช่ละเลย..."

อธิบายศัพท์ ทนค = สิ่งที่ยื่นยาวออกมา
 เป็นกนก นก = สรีระพรรณอย่างว่าของ
 ผู้ชาย แก้อัก = แก่หง่อม แก่ฮักก็ว่า
 หน่อเรียน = หน่อทุเรียน จับผล = จับ
 สะบัดไปมา เอามือกำรูดขึ้นลง ถก =
 ถลก ลอออกเล็ก แต่กินได้ยังใช้หมายถึง
 สิ่งมีลักษณะอ่อนนุ่มที่ปลิ้นแข็งตัวขึ้น
 ขึ้นตรงกับคำ ลูก เช่น ขนลุก ถิ่นได้ว่า
 ขนถก ผงกศรีษะให้ตั้งตรง ก็ว่าถกหัว
 ขกหัวก็ว่า หน้องหน้อง = หดเหี่ยว เงือง
 หนอย หรัว = รัว ฮิดฮู้ ก็กักแข็งแรง

แบ็ดหัว = ศีรษะ โดยทั่วไป หมายถึงกึ่ง
 กลางส่วนบนของศีรษะ เห็นดู = เอ็นดู
 แท = ไม้สู้ ต้นเพริด กินแลแต่ = ลองกิน
 ดูชี ฉาว = อ้อฉาว ส่งเสียงดัง ลาย =
 ละลาย ฉู่ = เป็นกิริยาหมายถึง บัก ทิม
 แทง กระทั่ง เป็นนามหมายถึงถึงถึง
 เรียกพื้นน้ำที่เว้าเป็นอ่าวเข้าไปในแผ่นดิน
 ว่าเป็น "ในฉู่"

มีประวัติว่า หมิ่นศรี คังนิวาสถาน
 ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลหนองไม้แก่น อำเภอ
 เขาไชยสน จังหวัดพัทลุง เป็นคนแก่มี
 เมียสาวอยู่พร้อมหน้าบนเรือนหลังเดียว
 กันหลายคน และมีเมียใหม่วัยขบเผาะ
 แผลกหน้ามาร่วมเรือนเพิ่มจำนวนขึ้น
 เรื่อย ๆ จนถึงบั้นปลายชีวิต อายุ ๑๒๓
 ปี ชาวเมืองลุงเรียกดาหมิ่นศรีบ้าง
 หมิ่นศรีเต๋อบ้าง หมิ่นศรีเทพมื่อต่างบ้าง
 กิดดิศัพท์เลื่องลือไปทั่วพัทลุงและหัว-
 เมืองใกล้เคียง ชาวพัทลุงผูกเพลงร้อง
 เรียกกล่าวถึงหมิ่นศรีเทพไว้บทหนึ่งว่า

"ฟ้าดิน เทอ
 ลันมาหางหาง
 ศาสรี เทพมื่อต่าง
 อยู่ข้างหนองไม้แก่น
 เสือขบก็ไม้สา
 ฟ้าผ่าก็ไม่แคลน
 อยู่ข้างหนองไม้แก่น
 จนตุ๊กแตนท์ทำรังหนวด... เทอ"
 มีเพลงยาวบอกขนิศสมุนไพร
 ที่เทวดาบอกให้ดาหมิ่นศรีว่า

"ขอแสดงแต่งบทโอสถา
 ทำนหมิ่นศรีเต๋อ เต๋อ เจ้าดำรา
 เป็นเจ้ายาแก่ กนกกชะฮัง
 ที่คล้อยตัวหัวไม่ถกยกขึ้นขม
 ถึง เกยก่ายก็ไม่สมอารมณ์หวัง
 มั่นนอนนิ่ง เสียได้ไม่อินัง
 เอามือต่อรอดตั้งไม้หน้าพา
 ยาหมิ่นศรีมีชื่อเสียงปรากฏ
 แต่จำจตไว้ได้ให้ เร่งหา
 หัวขิงแห้งรากชะพลูหัวหมูมา
 ทั้งกัญชาดอกจันทน์แลพริกไทย
 ทรดาลกลีบทองต้องสำเหนียก
 ดิบลิ้ เขียวเหมือนว่าทามาใส่
 ครบแปดสิ่ง เสมอภาคไม่ยากใจ
 ใส่ครกใหญ่ตำผงให้จงดี
 แล้วเสกด้วยคาถา "ศรีสิงห์
 เสกพิศุท" ให้งามตามวิธี
 น้ำผึ้งรวงเป็นกระสายละลายภูษี
 ตามวิธีกินลองสองสามวัน
 คงจะเห็นฤทธาคุธยานี้
 ดาหมิ่นศรีเจ้ายาสุดสำท้หมิ่น
 อายุแปดสิบ เศษสัง เกิดกัน
 ภรรยาแน่นมากมายหลายสิบคน
 ดาหมิ่นศรีกินยาอยู่บ่อย ๆ
 ว่าไม่น้อยไม้เท็งคิน เจ็ดคน
 ภรรยาออกอาไปทุกคน
 ที่เหลือทนนือออกนอกคาชา

ถ้าผู้ใดใครทำยาที่ว่าไว้

คงจะได้สมมาคปรารณา

ไม่หลอนหลอกขบถคตตามลัจจา

ถ้ามูสาแล้วให้คนรท เทอญ...

อธิบายศัพท์ กก-ชบ

ระอ้ง - ดันได้เรียกนกกระฮังบางด้นก็กรอกลง

เรียกเพียง ๒ คำว่า นกฮัง ในเพลงยาว คำราชาชนนี้ นำชะอ้งมาประกอบนก ที่หมายถึงสรีระส่วนหนึ่งของผู้ชาย เพื่อบอกอาการว่า มันชุกชบอย่างอ่อน เปลี้ย ไม่มีเรียวแรงผงกหัวกระพือปีก เอาเสียบเลข ฤๅษี = มาจาก ฤๅษ ขแปลว่ากิน อา = ระอา

วรรณกรรมตำราขานานนี้ จด จากความจำของหมอสุมไพโร นายกระจำง จุดเลข บ้านสันตุง หมู่ ๗ ตำบลท่าดี อำเภอลานสะกา จังหวัดนครศรีธรรมราช คำรับถัดมา เป็นของจังหวัดพัทลุง เหมือนกัน อาจารย์ล้อม เพ็งแก้วแห่ง วิทยาลัยครูเพชรบุรี เป็นผู้บอกให้ ดังนี้

"ให้เอาว่านม้าถอนหลัก

สำคัญนัก เป็นแม่ยา

"ไม่หลักขี้กคงคา

อีกทั้งห้าต้นฝักหม

ต้นตายและปลาย เป็น

อย่าลืม เอ็นแก่นสันทม

ทั้งห้าเอาประสม ใช้บีบตมบนเตาไฟ

เพียงได้สามกลั่นยา

โก้นกกาหารังไซ

ถ้ารินกินเข้าไป ก่อนโก้นโกลักเก้าที่

ยาที่ชื่อเสา เรือนคลอน

ตอนจึ่งจกยพวกท"

ด้วย เรือนพาสันตี

คกใจขึ้นอยู่หม่อมมา"

อธิบายศัพท์ ม้าถอนหลัก เป็น พันธุ์ไม้พุ่ม ใบหนาทึบ ดอกสีม่วงคล้าย อังกาบ มีงอกงามทั่วไปตามป่าดงพง ทึบของภาคใต้ หมอสุมไพโรยก่อง เป็นว่านชนิดหนึ่ง เพียงว่านม้าถอน

หลักชนิดเดียว ตอนทั้งต้นมาล้างสะอาด ตากแห้ง คองเหล้า ไม่ต้องใช้สมุนไพโร ชนิดอื่นปน กินประจำ ก็มีสรรพคุณ ช่วยย่อยอาหาร บำรุงกำลัง เสริม สมรรถนะทางเพศเหลือหลายแล้ว ว่าน ชนิดนี้บางด้นเรียกม้าทะเลลายโรง ม้า กระทึบโรง ม้าคอกแตก สมุนไพโรประ- เกพม้าแผลงฤทธิ์ ยังมีอีกชนิดหนึ่งเป็น จำพวกหญ้า เรียกกันว่า "ม้าป็นเหมีย" ภาคเหนือเรียก "ม้าแม่ก่า" ทางภาคใต้ ก่อนข้างจะหายาก ใครได้สักกอกสองกอก ถือกันว่ามัวสมา ใช้ต้มกินเป็นยาธาตุ รักษากระเพาะลำไส้ไม่ให้อาหารติดสำ- แดง ช่วยให้นอนหลับสนิท และที่สำคัญ ก็คือ เป็นม้ามืดฤทธิ์บำรุงกำหนดเป็นเลิศ

ไม่หลักขี้กคงคา เป็นว่านน้ำ พันธุ์ หญ้าหน้าขนาดเล็ก ซอบอกงามในที่ลุ่ม ชื้นแฉะ ทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ดันแข็ง เป็นข้อมีสีแดงเรื่อ ใบเล็ก บางด้นเรียก ลำพันแดง ลำพันทางหมู

ทั้งห้า หมายถึงส่วนราก ดัน เปลือก ใบ และดอก(หรือผล) ของ สมุนไพโร หมอสุมไพโรเรียก"เบญจางค์" (ปญจ+องค์=ส่วนทั้งห้า) ที่กลอน คำว่าว่า "อีกทั้งห้าต้นฝักหม" ก็คือถอน เอามาทั้งต้น ฝักหม คือฝักโขมหัดหรือ ฝักขม บางด้นก็เรียกเพี้ยนเป็นฝักโหม ฝักหมชนิดนี้ใช้ปรุงรับประทานเป็นอา- หารได้ เช่นแกงจืดหรือผัดไฟแดงแบบ ฝักมุ้ง ดันปลายเป็น เป็นพันธุ์ไม้เถา

ชอบขึ้นตามป่าละเมาะ บางแห่งเรียก ดันตายปลายมรณา ดันตายใบเป็น โคน ตายปลายเป็น บางด้นในจังหวัดสตูล เรียกดัน กะเส ภาคเหนือเรียกดันเขยตาย ดันส้มชัน เป็นที่รู้จักกันดีทั่วทุกภาค เอ็นแก่นสันทม หมายถึงแก่นแข็งของ ดันสันทม ซึ่งหมอสุมไพโรจัด เป็นกลับพักชนิดหนึ่ง ทำนองเดียวกับ แก่นของดันไม้มียางทั่วไป เช่นดันตาตุ่ม ดันสลัดไค แต่ถือกันว่าเป็นกลับพักแท้

มีธาตุดสูงคือ แก่นของสลัดไค ขึ้นขึ้น อยู่หม่อม หม่อมคือขม่อม เป็นสำนวน หมายถึงคกใจจนขาดสติ ผู้ผูกสำนวน ยกเอาลักษณะการขับถ่ายของกึ่ง ซึ่งขับ อาหารที่ย่อยแล้วขึ้นไปหมักไว้บนหัว และถ่ายสิ่งที่ไม่ต้องการออกทางแก้ม

ที่นี้ลองหันมาพิจารณาวิธี กรรมตำราสมุนไพโรของเมืองนครศรี- ธรรมราชบ้าง

"ท่านชราบุรุษ องคชาติขำรุก เสื่อมโทรมกามา ขามจะเสพเพศ เสดสา เวหนา นีกรสเสมทา แทพพาน้ำใจ รำลึก ทุกครั้งไม่ยกคอกตั้ง ขดเหมือนปลาไหล เหมือนลูกเขียดวก ทางบอนหมกไฟงอเทียว ไม่ไหว ทอดอาลัยตัวเอง พากเพียร หลายกลับ หย่าหย่าจับจับ พาหยับขึ้นเขลง พอเอาหัวกค มันหดเสียบเอง หยอนยาน โทงเทง ทอดทับกับขา

พ้อหมอบอกให้ ยาแก้ความอาย ช่วยชายชรา พ้อหมอใจบุญ แม่พระคุณยา ให้นุรุษนานา กินจนครบคน ขานี้ด้นนี้ ทำแล้วช่วยแผ่ เอาแต่กุศล สมยาสมใจ สมุนไพโรมากลั่น ตามบ้านตำบล ทุกหน ทางมีนั่นคือใบขรุ กับเถาสะค่าน กลีบ ดอกตีปลี เจตพูนเพลิงย่าน ออย่าลิมลูก จันท์นั ดากให้แห้งดี ทิมให้เป็นอวล เอา มาเสมออากาศต้มแล้วผัดกาก ให้สิ้นขบวน ทำไว้ให้มากมาก เพราะทำไม่ยาก เนียนดีแล้วกว่น น้ำผึ้งกับยา กินเจ็ดวัน ถ้วน เส้นสายเรรวน ตันตึงหันตา หาก ไม่น้ำผึ้ง มีอ้อยแดงพึงหีบเอาน้ำมา แททเป็นกระสาย บั้กินสนเวลา ด้วยสรรพคุณ ยา สู้มามากมาย รำลึกแต่ละทอน ออย่า ยอมอับจน ออย่าทอนอับอาย น้ำคั่งพึง หลัง หลึงคั่งพึงชาย ถ้าเสื่อไม่ลาย ไม่ได้เหยือกดิน อายุเปดลิบ สามเมียสู ยิบไม่เว่นสักคืน เมียสาวสันหัว ขอ ตัวพักพื้น แม่หม้ายชุ่มชื้นถึงเวร ต้องมา"

อธิบายศัพท์ เสดสา = ทนทุกข์

ทรมาน ดกระกำลำปาก, ลูกเขือ = มะ-
เขือ, หยะ = ขยำ, หยับ = ขยับ, โทงเทง
= แก้วงไปมา สมยา = ผสมยา, อดล =
กลูกกล้า ผสมเป็นเนื้อเดียว หีบ = หนีบ
บีบ หลิ่ง = คลิ่ง, ไม้ลาย = ไม่มีลาย

ตำรานี้ได้จากความจำของนาย
กระอ้าง จุลเดช หมอสมุนไพร บ้านสัน-
ตุง หมู่ ๗ ตำบลท่าดี อำเภอลานสะกา
เช่นเดียวกัน

สมุนไพรตำรับนี้คือ ใบขรุ เถา
สะก้าน กลีบดอกดีปลี เจ็ดหมุนย่านหรือ
เจ็ดมุลเพลิงแดงเถา และลูกจันทร์ คง
จะรู้จักคุ้นเคยกันดี

ตำรับที่ห้า จดจากความจำของ
นายแบน ผลากรอง หมอสมุนไพร
บ้านนอกท่า อำเภอรพทศศิริ ท่านหมอ
เรียกยาชานานนี้ว่า “ยาหม้างแผลน”

“สิทธิการวิยะจะกล่าวอ้าง ถึงยา
แก้บ้าง เมียหมื่นดินักหนา ท่านให้อา
หม้างแผลนแขวนขวานมา องริบหาสิ่ง
ต้องการว่านางตัดสาวสะดุ้งทุ่งฟ้าบัว
มามืด เป็นพันรู้พิษสรรพยาหาไม่ขัด หัง
หมากหมกอย่าให้ตกชุกสักเม็ด เอามืดตัด
แต่หัวอย่ามัดทอง กำลั้งหุนหมานมีฟ้าน
อยู่ในคง เอาใส่ลงในยาฤทธิกล้าแข็ง
อีกมุดโคตัน ไมโครากแดงแดง กำลั้งแรง
อีกโขเหมือนโคทิง ใบหุหมี่สิ่งนี้ก็มีมาก
หังต้นรากก้านใบเอาทุกสิ่ง กำลั้งควาย
ถักหัว ไม่ลึกชาติคือจริง ยังอีกสิ่งสำคัญ
ท่านควรรหา ข้างต้นตายส่วนปลายไม่
มรณา สรรพยาสิบสองอย่างยาหม้าง
แผลน พอหาพบครบเสร็จหังสิบสอง เท่า
กับทองดีค่าราคาแสน แล้วรีบจับดับ
ขวานหาคว้านแบน เอาไม้แก่นรองรับแล้ว
สับหั่น เอาเครื่องยามาเป็นคนด้วยกัน จู
บับพลันตั้งไฟแล้วใส่ฟืน ต้มน้ำสามเอา
หนึ่งก้นครึ่งออก ถึงหัวหงอกเผ่าชราชยัง
แน่นขึ้น กลับแข็งแกร่งแรงคืดอนกลาง
คืน ถึงคืดก้นอุกขุ่นคว่ำตาแลเห็น ตาม

ตำราบอกไว้ตายกลับเป็น ทุกเส้นเอ็น
แข็งแฉ็กเหมือนเหล็กโค่น”

อธิบายศัพท์ หม้าง = พจนานุกรม
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ว่า
มาจากมล้าง แปลว่า ฆ่า รือ ทำลาย ล้าง
ถินได้ใช้ในความหมายไม่สดชื่น ซืด
แห้ง เหี่ยว หย่อน หด ค้าน หม้างในตำรา
ยาชานานนี้ หมายถึงอาการหย่อน
ไม่ยอมตั้งของอวัยวะ

หม้าง เป็นคำถิน หมายถึง หมาด
คือไม่ถึงกับเปียกชุ่ม แต่ยังไม่แห้งสนิท,
แผลน เป็นคำถิน หมายถึงกระโดด
เฉวียงขาขึ้นคร่อม เช่นว่า แผลนม้า
ก็หมายถึงกระโดดขึ้นคร่อมขาขี่ม้า เมื่อ
เอาสองกำนี้มาเรียงกัน เป็น “หม้าง-
แผลน” ก็หมายถึงยังไม่ทันแห้งสนิทก็
ขึ้นคร่อมอีกแล้ว ใช้เป็นชื่อเรียกสมุนไพร
ขยอ่ยกว่าเป็นว่านชนิดหนึ่ง โค-
ทิง กร่อนจากโคกระทิง ดาน กร่อนมา
จากกระดาน คน กร่อนมาจากกระคน
แฉ็ก เป็นคำวิเศษใช้ขยายสิ่งที่มีความ
แข็งมาก เหล็กโค่น คือ ตะปู

สมุนไพรของตำรับนี้มี ๑๒ ชนิด
คือ หม้างแผลน แขวงขวาน ว่านนางตัด
สาวสะดุ้ง ทุ่งฟ้า บัวมามืด หมากหมก
กำลั้งหุนหมาน บุตโค หุหมี่ กำลั้งควาย
ถัก ต้นตายปลายเป็นหรือปลายไม่มรณา
หาเอามาอย่างละเท่า ๆ กัน สับหั่นลง
บับใส่ในน้ำต้มกินต่างน้ำเป็นประจำ จะทำ
ไม่ให้เห็นเผ่า เส้นเอ็นทุกชนิดในเรื่อ
ร่างจะแข็งแฉ็กเหมือนเหล็กโค่น ไม่
ยอมหักยอมงอทันทีเดียว

อธิบายสมุนไพร
หม้างแผลน ปัจจุบันนิยมปลูก
เป็นไม้ประดับ กรุงเทพฯเรียก “ค้าง
ควา” เป็น ไม้กอขนาดกลาง ตระกูล
Taccaceae ลำต้นเป็นไคแข็ง มีเหง้า ใบ
หนา ก้านใบยาว โคนใบ ปลายใบแหลม
เรียว มีหลายชนิด เช่นชนิดก้านเขียว
และก้านดำ ดอกสีม่วงอมดำ ชนิดก้าน

แดงดอกสีขาว ซึ่งออกจะหายาก และ
นิยมกันว่า ชาติที่มีในหม้างแผลนก้าน
แดงดอกขาวมีสรรพคุณสูงกว่าชนิดอื่น

แขวงขวาน นิยมปลูกเป็นไม้
ประดับ นักพฤกษศาสตร์จัดให้อยู่
ในกลุ่ม Aglanema ตระกูล Ataceae มี
หลายชนิด ที่พบมากทางภาคใต้และ
นิยมปลูกเลี้ยงเป็นไม้ประดับ มีสอง
ชนิดคือ ชนิดใบเขียว นักเลงไม้ประดับ
ตั้งชื่อใหม่ให้ว่า กวักใบพาย และบาง
ท่านก็เรียก “หงสาไทย” ชนิดใบมีลาย
ขาวคล้ายแดงไทย นักเลงไม้ประดับ
เรียกกระทิงลาย ที่นิยมนำมาใช้ปนปรุง
ยาชานานนี้คือ ชนิดใบเขียว กวักใบพาย
นี้เอง

ว่านนางตัด คล้ายต้นตาเปิดตาไก่
แต่ยืนต้นเตี้ยกว่า ใบหนา มีจักรที่ขอบ
ยอดสีแดง ใบอ่อนเขียวปนแดง ใบแก่
เต็มทีสีต้องอ่อน ดอกเล็กสีชมพูเป็น
ช่อ ๆ ช่อหนึ่งประมาณ ๑ - ๑๖ ดอก
ดูสวยงามมาก เมื่อออกเมล็ด เมล็ดจะโต
ประมาณเมล็ดพริกไทย เวลาสุกเต็มทีสี
เหลืองเข้มปนแดง ใช้เมล็ดเพาะขยาย
พันธุ์ได้ แต่โดยปรกติเมื่อว่านชนิดนี้มี
ต้นแก่เต็มที มันจะค่อย ๆ ทอดลำต้น
ราบลงกับพื้นดินแล้วออกรากผลิหน่อ
ตามรอยตุ่มตาของใบที่หลุดร่วงไป
แล้ว พอหน่อเจริญเต็มทีก็จะขาดออก
จากต้นเดิมเป็นอิสระ หากอาหาร
เจริญงอกงามกันไปเองเป็นต้น ๆ เพราะ
ธรรมชาติกำหนดให้เป็นไปตามกล่าว
ข้างต้น จึงได้เรียกกันว่า “ว่านนางตัด”
แต่บางท้องถิ่นก็เรียก “ว่านนางผลัก”
เนื่องจากหมอสมุนไพรยืนยัน และคนที่
เคยทดลองแล้วนอนยันว่า ตอนเอามา
หังห้าบรรจูปีบคัมกินประจำ จะมีฤทธิ์
แรงถึงกับนางต้องผลักอกที่เดียว

กำลั้งหุนหมาน หรือกำลั้งหุนหมาน
เป็นพันธุ์ไม้ กอลำต้นคล้ายมันสำปะหลัง
แต่เล็กและมีแก่น ผิวรากเป็นสีแดง เนื้อ

ในรากเป็นสีขาว ลำต้นมักสูงชะลูด คล้ายหมากผู้หมากเมีย แต่ใบจะออกแผ่กระจายรอบลำต้นในระดับเดียวกัน ดูเหมือนร่ม และชันเป็นชัน ๆ ตั้งแต่โคนจนถึงยอดเหมือนฉัตร ใบมีลักษณะคล้ายวาสนาป่าชนิดเล็ก ซึ่งบางถิ่นเรียกว่า วาสนานิรันดร ต้นที่สมบูรณ์เต็มที่ชั้นหนึ่ง ๆ จะมีใบยื่นแผ่รอบประมาณ ๖ - ๘ ใบ มีสองชนิด คือ ชนิดใบเขียวเข้ม และชนิดใบมีสีขาวครีมประเป็นจุด ๆ ชนิดใบเขียวเข้มจะพบบอกงามตามป่าเขาลำเนาไพรทุกแห่งในภาคใต้ ชนิดใบประจุดสีขาวครีม นิยมหามาปลูกเป็นไม้ประดับ แต่หายากมาก รากหรือเหง้ากำลังหุนหมานนิยมนำมาผสมยา

หุหมี เป็นหญ้ารากแผ่จับเจริญงอกงามเป็นกอ เช่นเดียวกับบัวบก ตามร่องหิน หรือหลุมหินที่ชุ่มชื้นด้วยตะไคร่น้ำ ใบไม้ และมูลนก บนหน้าผาสูงชันและมีความชื้นสูงทั่วไป ใบเขียวเข้มและชูวกักเข้าหายอดคล้ายบอนนางกวัก ที่นิยมปลูกเป็นไม้ประดับทั่วไป แต่ขนาดเล็กกว่าบอนนางกวักมาก โคนใบใหญ่แต่หิกล่อน รวมเข้าหากัน ปลายใบผายแหลมคล้ายใบหูสัตว์สี่เท้า แต่ต่างกันที่ ทั้งขนาดและรูปร่างคล้ายหุหมีมากที่สุด

สำหรับสาวสะดุ้ง หุ้งฟ้า ป่าวามมิด หมากหมก มุดโคกำลังควายฉีก และต้นตายปลายเป็น มิงอกงามคาดคั้นตามป่าที่ใกล้ภูเขาแทบทุกภาคของประเทศ และเป็นที่ยึดกันทั่วไปอย่างกว้างขวาง แต่การเรียกขานอาจจะผิดกันไปตามท้องที่ ท่านที่สนใจก่อนที่จะเก็บมาต้มทดลอง โปรดปรึกษาหารือกับหมอสมุนไพรเสียก่อนเป็นดี

คำรับถัดมา ขอลอกมาจากบุคค้ำของนายกระจ่าง จุลเดช บ้านสันยุ่ง หมู่ ๗ ต.ท่าดี อําเภอลานสะกา เป็นกาพย์ถบั้ง ใช้คำสละสลวยมาก

"สิบนิ้วตั้งเทปือเกษา
ไหว้คุณพุทธา
ตั้งข้านี้ขอแด่สรรค์
ผูกตามคำรา โดยบรรพ์
นายบุญคนขยัน
จำมาแต่ศรีอยุธยา
นาย เมืองจำ เฝือกันมา
ว่าตามคำรา
สิบ เนื่องแต่ เบื้องโบราณ
ใบตุมซึ่งหนึ่งอยู่นาน
สะเดา เอาแก่น
ว่านข้างหมื่นอ้อยพลอยกัน
เจ็ดหมูแควกแดงแกลิ่งสรรค์
พริกไทยใส่กัน
สองมาทอฆ่าขาดตราฐ
แล้วตำผงกรองรองสู
ส้มส้มห้าดู
เอาน้ำลายโอสถธา
แก้แล้วกลับล้นหมื่นขึ้นมา
ด้วยฤทธิ์คุณยา
ตำราว่าไว้ให้ทำ
ถ้า เป็นมืองครอ์ก่อกรรม
ริคดวงลวงคล่า
ทอบทิตอม เลือดเดือดดาล
ลายน้ำอ้อยแดงแกลิ่งผลาญ
โรคร้ายไม่ทาน
หายสิ้นด้วยฤทธิ์พิษยา
หนึ่ง หญิงเมื่อทรงครรภา
ถ้วนทศมาสตรา
คั้ง เลือดโรคาภายใน
ใช้ยาผงนี้จงใจ
ลายน้ำขิงไหล
กินไปถ้วนสิบห้าวัน
ดังพรหมจารีสรรพ์
โรคร้ายหายพลัน
ที่นั่นไม่พักฝังไฟ

รูปร่าง เหมือนนางศรีงษ์ไตร
ใคร เห็นพอใจ
เรไป เลิกมุ่งดึงแยง
หนึ่ง บุษทรุดกาย เรียวแรง
อาพาธขัดแข็ง
หอมแห้งหย่อนกลกามา
ไม่อาจฟูพื่นกายา
สิบสม เสน่หา
เหน็ด เสียว เมื่อยล้าทั่วกาย
ได้กินยานี้จึงหาย
ด้วยพระนารายณ์
สร้างไว้สำหรับฝูงชน
เรียนให้จำไว้ เป็นผล
กินหายหลายตน
แม่ผล ไปถึง เจ้ายา
ทำแล้วให้เสกเจ็ดครา
ด้วยมนต์คาถา
คิงสาโองการโดยหมาย
หมากสามพลูสามปูนบ้าย
จุดเทียน เรือนไหว
รำลึกถึงคุณ เจ้ายา..."

คอนต้นของกาพย์บอกไว้ว่า
สมุนไพรแก่โรคร้ายตำรับนี้ นายบุญ
จำมาจากกรุงศรีอยุธยา แล้วสิบทอดถึง
นายเมือง ต่อมาผู้รจนานาได้รจนานาเป็น
กาพย์จารไว้ในหนังสือบุคคล ถามเจ้าของ
หนังสือบุคคลคือนายกระจ่าง จุลเดช
ก็บอกไม่ได้ว่า ทั้งสามคนเป็นใครอยู่ที่
ไหน แต่ก็ยืนยันว่า เป็นคนเมืองนครศรี-
ธรรมราช ซึ่งน่าจะจริง เพราะมีคำถิ่น
อยู่หลายคำ คือ

ใบตุม กร่อนมาจาก ใบมะตุม
หมื่นอ้อย กร่อนมาจาก ขมิ้นอ้อย เจ็ด-
หมุน ก็ เจตมูล พรรณไม้เล็ก ๆ ตรี-
กุลหนึ่ง มีทั้งชนิดต้นและชนิดเถา ถ้า
เป็นต้นดอกขาว เรียก เจ็ดหมุนขาว เป็น
เถาเรียกเจ็ดหมุนย่าน ต้นดอกแดงเรียก
เจ็ดหมุนเพลิง เป็นเถา เรียกเจ็ดหมุน

เพลิงย่าน สำหรับเจ็ดหมื่นเพลิงทั้งชนิด
ต้นและเถา บางถิ่นเรียก เจ็ดหมื่นไฟ
โอสระดา แผลงมาจากโอสถ มืองคร้อ
เป็นคำถิ่นใต้ที่มีเรื่องต้องอธิบายกันซัด
ยาว มือง คำเดียว ถิ่นนครศรีธรรมราช
หมายถึง คนหรือสัตว์เพศเมียตั้งท้อง
มีภาษาตลาดอีกคำหนึ่งว่า พุงใหญ่ ถ้า
ใช้ "มือง" นำหน้า "คร้อ" ผู้ชำนาญภาษา
ถิ่นกลับยืนยันว่า "มือง" นี้ เพี้ยนและ
ขยักเสียงไว้จากคำ "มือง" ซึ่งใช้หมาย
ถึงอวัยวะครอบคลุมตั้งแต่ตะโพกลึกเข้า
ไปถึงทวารหนักจุดเชื่อมปลายลำไส้ใหญ่
กับส่วนของตะโพก ดังเช่นสำนวนถิ่น
ใต้สำนวนหนึ่งว่า "กลูกกลีตีมือง"
หมายถึงการอยู่ร่วมกันจนสนิทสนมถึง
กับถูกตะโพกกันได้ แต่นักปราชญ์เมือง
หลวงจับไปกระเดียดเป็น ลูกกลีกัน
เป่าปี่ตีกลองมืองมือง คือ โหม่ง อย่าง
สนิทสนมบ้าง ว่า มือง มาจาก มง ภาษา
เขมร แปลว่าตาข่ายหรืออวนจับปลา
ไทยอิมมาใช้เป็น ประมง แล้วแจกแจง
ความหมายของสำนวนข้างต้นว่า
รวมกลุ่มกันวางอวนจับปลาอย่างสนิท
สนมบ้าง

สำหรับคำ "คร้อ" โดยทั่วไป
ถิ่นนครศรีธรรมราช หมายถึงความหุด
เหี่ยวของสิ่งต่าง ๆ เช่นต้นไม้ หมายถึง
เรือนร่างซูบผอม จิตใจหดหู่ทอดอาลัย
ของคนและสัตว์ และเพื่อเน้นให้เห็นอา-
การดังกล่าวชัดเจนขึ้น มักใช้ "คร้อม"
นำหน้าอีกทีหนึ่ง

โดยเฉพาะ "คร้อม" ถิ่นนครศรี-
ธรรมราชใช้ในความหมายเป็นสองนัย
นัยหนึ่งหมายถึงพิษร้ายและโรคร้าย
ต่าง ๆ ที่จับเบียดเบียนคนและสัตว์
เบียดเบียนต้นไม้ คือศัตรูพืชนานาชนิด
เช่น เพลี้ยลงจับต้นไม้จนเหี่ยวแห้งถึง
ตาย นครศรีธรรมราชว่า "คร้อมลง"
นัยสอง หมายถึงเกิดเสียงดังเช่นนั้น

เช่น โครมคราม โครมโครม คนนครศรี-
ธรรมราชมักจะว่า "คร้อม คร้อม"
ที่กาพย์คำรายาบทนี้ว่า "มือง-
คร้อ" นั้น หมายถึงโรคโหดร้าย
แรงและเรื้อรัง จนร่างกายทรุดโทรม
ผอมแห้ง ผิวกายห่อเหี่ยว ทวารหนักหุด
เข้าไปในท้อง ถ้าจะว่ากันตรงตรงก็
คือ เป็นโรคมองหุด โดยปกติเวลาหอบไอ
หนัก ๆ กล้ามเนื้อปากทวารจะผลุบโผล่
ไม่ผิดอะไรกับท่อนเบ็ด พออาการเข้าขั้น
มันจะผลุบไม่ยอมโผล่อีกเลย

ริดดวง บุงถิ่นก็เรียก ริดสะดวง
ท่านหลักดวง พร่อนและเพี้ยนมาจาก
ริดสีดวง โรคร้ายชนิดหนึ่ง ชอบจับทำ
ลายส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่นจับที่
ตา เรียกริดสีดวงตา จับจมูกเรียกริด-
สีดวงจมูก จับทวารเรียกริดสีดวงทวาร
จับผิวหนังในลำไส้ เรียกริดสีดวงลำไส้
ริดสีดวงจับลำไส้ตัวเอง ที่ทำให้คนมี
อาการ "คร้อมคร้อ" และเรียกชื่อโรคว่า
โรค "มืองคร้อ"

หนึ่ง มาจาก หนึ่ง คิงสา หมายถึง
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เล็กมุ้ง หมายถึง
จับชายมุ้งที่ระพื้นลอดเข้าไปหา

ถ้าท่านที่ไม่คุ้นเคยกับคำและ
สำเนียงพูดของคนเมืองคอน ตามคนเมือง
คอนถึงสมุนไพโรบายใช้คำนี้คำเดิม ทำผง
กิน แก่นเหินบกไม่ยอมยกคอ หากคน
เมืองคอนบอกเป็นสำเนียงถิ่นว่า.....

รวมกุมขาทองสองช่องนางคลี
จุกูรูหนี ดันเดาคคนที่ ขอบนางแดง

แล้วละก็..... อย่าเพิ่งโกรธเคือง
หาว่าเขาทะเล่สิ่งสัปดนไม่เข้าเรื่อง เพราะ
อันที่จริง คนเมืองคอนทะเล่สิ่งสัปดนเข้า
เรื่องบันลือไทยทีเดียว คือ รุม เขา
หมายถึง มะรุม ให้ใช้แก่น กุม เขา
หมายถึง กลุ่มก ใช้แก่น

"ขาทองสอง" เขงหมายถึง ข่าเล็ก
ข่าใหญ่ ใช้หัวง่า

"ช่องนางคลี" เขาหมายถึง ช่อง
นางคลี ไม่พรรณไม้วพวกกระแตใช้ทั้ง
ห้า

"จุกูรูหนี" เขาหมายถึงผลของ
โรหิณีไม้เถาพวกกระแต ผลสีเขียว มี
ลักษณะคล้ายกล้วย แต่ภายในผลเป็นใย
เหมือนสำลีและมีลมอัดแน่น ถ้าบีบให้
แตกจะมีเสียงดังเหมือนลูกโป่งระเบิด
จึงเรียกผลโรหิณีกันว่า จุกโรหิณี บางถิ่น
เรียกบวบลม หวายนึ่ง หวายกลาน
ใช้ผลของมันผสมยา

ดัน เขาหมายถึง มะดัน ใช้เมล็ด
เดา เขาหมายถึง สะเดา ใช้แก่น
คนที่ เขาหมายถึง คนที่สอ ใช้ใบ
หรือดอก

ขอบนางแดง เขาหมายถึง ขอบ
ชะนางแดง เป็นไม้เถา ลำเถาสีแดง ไม่
มีแก่นคล้ายต้นผักหม ใบก็คล้ายใบผัก
หม ถอนเอามาทั้งห้า

รวมสิบชนิดสมุนไพโรยอย่างละ
เสมอภาค เอามาตากแห้งทำผงคลุกน้ำ
ผึ้งรวงปั้นเป็นกลอนขนาดเมล็ดพริก
ไทยกินสามเวลาหลังอาหาร

หมายเหตุจากบรรณาธิการ

เนื่องจากวารสารฉบับนี้มีหน้า
กระดาษจำกัด จึงต้องขอโทษผู้เขียน
คือ คุณดิเรก พรตตะเสนด้วย ที่ไม่
สามารถตีพิมพ์เรื่องนี้ได้อย่างสมบูรณ์ ข้อ
เขียนนี้มีความยาวเกือบ ๓๐ หน้ากระ-
ดาษพิมพ์ดีดชนิดยาว แต่นำตีพิมพ์ได้
เพียง ๑๐ หน้ากระดาษเท่านั้น อย่างไรก็ตาม
ก็ตามพอเป็นตัวอย่างวรรณกรรมสัปดน
ของชาวใต้ประเภทยาพิษบ้าน นับเป็น
ของมีค่าที่ควรแก่การบันทึก และการ
ศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง โอกาสต่อไปหวัง
เป็นอย่างยิ่งว่า คุณดิเรกจะเสนอวรรณ-
กรรมสัปदनประเภทอื่น ๆ เพื่อให้ผู้
อ่านได้รับสาระและการบันเทิงอีก ♦